

Elogiul aloetnonimului „valah”. Disputa dintre statuia firavă a identității naționale și monumentul agresiv al alterității

Lector univ. Dr. Ilie Gherheș

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad

Filiala Baia-Mare

Noțiunea, termenul de „valah” a căpătat de-a lungul vremurilor valențe și semnificații deosebite, sub multe aspecte, în toate teritoriile unde a performat, respectiv din Munții Balcani, peste și prin Carpații românești și până în Europa Centrală. Termenul ca atare se impune încă de la sfârșitul primului mileniu creștin, dar este consacrat ca etnonim de-a lungul întregului ev mediu, iar dintru începuturi, în Balcani. Din cauza faptului că este un „termen” cu care ne-au „gratulat” alții, cel puțin în primele documente medievale, el este un aloetnonim. Cu timpul, românii care au preferat să-și spună români și rumâni au ajuns să și-l asume, ca pe un dat etnic. Poate și prinși în capcana unui subiectivism etnic acest popor (româno=valah) a ajuns să-și provoace destinul, încercând a-și defini identitatea în parametrii etnogenezei daco-romane.

Paradigma aloetnonimului „valah”

Până la urmă, de-a lungul veacurilor, s-a impus aloetnonimul „valah”, ca sinonim al etnonimului „român”. La greci și la bulgari noțiunea de „valah” apare sub derivația de „vlas”, ușor diferită în conținut, de la o cultură la alta. Astfel, dacă prin „vlasi” grecii îi denumeau pe oricare dintre romanici, pe orice populație romanică, inclusiv pe bulgari, pe de altă parte, în cazul bulgarilor, prin vlasi ei denumeau, la fel, orice populație romanizată, dar și inclusiv țiganii de limbă vlăhească. În cazul bulgarilor, așadar, distincția dintre vlahii propriu-ziși care au și confirmat în istorie, ca atare, s-a realizat cu ajutorul altor parametri istorici descriptivi, mai reprezentativi pentru ceea ce avea să devină conținutul noțiunii de naționalitate. Grecii îi mai numeau pe vlahii sud-dunăreni și „blasi”. Slavii de sud, în altă ordine de idei prin noțiunea de vlahi îi numeau atât pe aromâni, cât și pe românii sud-dunăreni, iar treptat noțiunea „vlah” a ajuns să se refere doar la vorbitorii de limba română.

În cazul slavilor de est, la rândul lor, aceștia practicau termenul de „voloh” pentru toți romanicii, nu numai pentru români. De altfel, în limba ucraineană până azi românii sunt numiți voloski sau voloșka (femeie, fată valahă, moldoveancă).

Reprezintă un truism, în contextul onorant al paginilor volumului de față să mai precizăm faptul că rădăcina cuvântului „vlah” se găsește în

termenul cu care germanicii (marcomanii, goții și gepizii) îi numeau pe celți, respectiv: walh, wal(a)his>weltisch.

În limba germană, vlahul devenise walach(us), iar prin wolschi nemții denumeau toate popoarele de rasă latină. În acest context să mai enumerăm că germanicii îi numeau vlahi chiar și pe galii romanizați. În limba cehă, italienii sunt numiți „vlachy”, iar în limba poloneză aceeași romanici sunt numiți „vlochy”.

În aceeași ordine de idei să mai amintim că ungurii îi numesc dintotdeauna pe români și pe italieni olász, cu același termen, deci.

În decursul istoriei, în anumite împrejurări și epoci, prin noțiunea de „vlah” se indica religia (în cazul romanicilor doar ortodoxă, iar turcii îi numeau „vlahi” pe toți creștinii, indiferent de etnie). De asemenea, catolicii croați îi numeau vlahi pe toți creștinii ortodocși, iar emigranților din Imperiul Otoman, ajunși la Roma, pe același considerent religios, li se spunea tuturor tot „vlahi”.

Desfășurând evantaiul atâtor înțelesuri ale noțiunii de valah vom conchide, împreună cu profesorul univ. dr. Lucian Pavel, că „Începând din secolul X, izvoarele bizantine, armene, germane, ruse, ungurești cuprind referiri la români sub numele de vlahis, blași, blaci, walachus, olah, subînțelegându-se toate populațiile romanice”.²⁹

La Thede Kahl, autorul unei recente istorii a aromânilor, cercetător în vogă la acest moment, dar care nu recunoaște că limba aromână este un dialect al limbii române, sensul de valah comportă la fel anumite restricții: „Cu toate că vlahii din Timoc sau de la Dunăre, din nordul Bulgariei, țigani de limbă vlăhească și chiar sărăcăcenii ce vorbesc greaca sunt numiți de multe ori vlasi (vlahi) în Bulgaria, nu intră în categoria aromânilor...”.³⁰ Incomodul autor austriac arată că prin vlahi și prin aromâni el are în vedere „grupa aromânilor (vlahi, cuțovlahi, țințari, macedoromâni) care au imigrat din Epir și Macedonia, în sudul Bulgariei încă din secolul al XVIII-lea”.³¹

A fi „vlah” însemna a fi (o) profesie

Vorbind despre vlahi, George Călinescu a postulat că „Vlahul este, etimologiceste, domn, stăpân al popoarelor”. În acest înțeles al noțiunii să mai notăm că prin vlah se înțelege păstor, păcurar, crescător de oi și capre (în Carpații Nordici), de vite, cărbunar, pădurean, iar în sud, în Balcani prin vlah erau numiți acei păcurari care purtau haine cu lână mare, gubă cu mițe, cu manta și căciulă; vlasii erau recunoscuți ca fiind acei păstori cu căciuli

²⁹ *Salut Românesc*, Revistă trilingvă a românilor din Bulgaria, An 1, Nr. 4, 2004, p. 20;

³⁰ **Kahl, Thede** - *Istoria aromânilor*, Editura Tritonic, București, 2006, p. 139;

³¹ *Ibidem*;

mari. De asemenea, în Europa Centrală și mai ales în Moravia, prin specializarea volohilor (vlahilor) ca „mânători”, însoțitori de turme la târg, aceștia având de înfruntat conflicte dure cu tâlharii și „prădătorii de la drumul mare” ai Evului Mediu, au ajuns să se specializeze în purtatul luptelor, în mânuitul armelor. În acest context un mare număr de vlahi au ajuns paznici ai cetăților sau ai proprietăților și granițelor ș.a. Vlah mai înseamnă, într-o altă ordine de idei și „muntean”, om de la munte, așa cum „balcan” în limba bulgară veche înseamnă munte, muntean. Până azi volohilor din Carpații Păduroși (Ucraina) li se trece în buletinul de identitate și în pașaport, imediat după nume și precizarea că sunt „voloșin”, adică lingurar. Asistăm aici, deci la un transfer de profesie, de statut social asupra celui care o practica, până la identificare cu aceasta.

Adaptarea vlahilor la condițiile de mediu a devenit atât de evidentă încât aceștia nu puteau fi priviți decât împreună cu munții lor pe care îi și stăpâneau de la un capăt la altul: „Carpații Nordici reprezintă structura geografică pe care s-a construit civilizația montană valahă. Există astfel o întinsă regiune carpatică, în care elementul <<valah>>, reprezintă și în prezent, cu variații locale, un puternic semn identitar. Cunoscuți de-a lungul timpului ca <<valahi>> sau <<volohi>> în unele zone, acest etnonim se atenuază pe parcursul istoriei. Locuind în zonele montane ale Tatrei și Beskizilor, <<valahii>> mai sunt numiți și <<gorali>> sau <<horalii>>, adică <<munteni>>, de la <<gora>>, <<hora>> - munte, în limbile slavilor apuseni. În unele zone denumirea de <<goral>> s-a impus în detrimentul celei de <<valah>>, care s-a șters din conștiința cotidiană”.³²

Noțiunea de „vlah” cel puțin la nivelul de accepțiune a Evului Mediu era echivalentă cu cea de „nomad”, acel nomadism păstoresc atât de generalizat în masa mare și disipată a vlahilor. Fără a adera întru-totul la aserțiunea lui Jaroslav Stika referitoare la așa-zisul „nomadism înăscut” al vlahilor, putem afirma, totuși, că păcurăritul era o profesiune și preeminență aproape „genetică” a acestora; așa încât unii autori amintesc de așa-ziii „vlahi drumeți” (Kedrenos, la anul 976), adică grupuri constituite și cristalizate de păstori și negustori. Cu alte cuvinte, fără putere de tăgadă putem vorbi de grupuri valahe, de o populație mergândă de valahi prin istoria Balcanilor, peregrinând toți Carpații, până în Moravia.

Precizând că toți vlahii, volohii spun că vorbesc românește să mai subliniem că aceștia și-au lăsat amprenta istorică în toate zonele locuite de ei: Valahia - ca țară, Valahia (Mare) - ținut, Vlașca - zonă etno-istorică, pădurea Vlăsiei ș.a.; tot ca efect al etnonimului valah s-au impus și antroponimele de Voloșin, Vlașin, Olah, Olahus, Vlas, Caravlahu ș.a. Prin

³² **Șișeșteanu, Gheorghe** - *Românii care s-au stins. Valahii din Carpații Nordici și românii din Ungaria*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012, p. 13

extrapolare la Tache Papahagi, o autoritate în domeniu, apare precizarea că în Balcani, la meglenoromâni persistă în onomastică antroponimele de Balc, Balcu, Balca ș.a. provenind evident de la balcan (în limba bulgară), muntean.

Mai reiterând o dată faptul că din limba germană termenul de „vlah” trece în cea slavă și bizantină, funcție de împrejurările istorice aferente, să mai observăm că noțiunea urmează afluirea sau peregrinările etnicilor valahi, influențând mediul social și geografia zonele locuite sau numai dominate. Așadar prin aloetnonimul „vlah” au fost desemnați românii în tradiția medievală străină. Numele provine, deci, de la varianta unei denumiri prin care era desemnat un trib celtic, extins apoi de vechii germanici asupra românilor și celților românizați. Cu alte cuvinte, pe această linie istoriografică fiind, constatăm că nici măcar etnonimul cu care am fost cadorisiți nu ne este propriu, ci este unul de împrumut, în această ipostază istoriografică, cu care ne-am împrumutat și, ca atare, pe care ni l-am asumat. De la germanici acest termen a trecut la slavi și la bizantini, prin care aceștia au desemnat, în general, populația romanizată din întreg spațiul carpato-balcano-pontic sau getic, adică tot spațiul de formare al poporului român.